

Miroslav Bertoša

Zavod za povijesne i društvene znanosti
Rijeka — R.J. Pula, Pionirska 2,

POGLEDI D. ŠEPIĆA NA JADRANSKI IRENTIZAM

UDK 949.713:92 ŠEPIĆ

Izlaganja sa znanstvenih skupova

Primitljeno: 29. 5. 1989.

U Šepićevu stajalištu prema jadranskom iredentizmu jasno su markirane dvije osnovne interpretativne crte: istraživanje bitnih odrednica talijanskog iredentizma i proučavanje najreprezentativnijeg i najamblematičnijeg djela o jadranskom iredentizmu — istoimene knjige Angela Vivantija. U okviru tih crta, uočava se da Šepićevo djelo sadrži postavke koje će u jugoslavenskoj historiografiji tek u novije vrijeme dobiti tretman što im po važnosti pripada. Nepogrešivim instiktom lucidnog historičara — smatra autor — Šepić pogađa u samu suštinu problema, upire pogled u najvitalnije procese i traга za njihovom genezom, dajući djela nabijena podacima, koncipirana kao svojevrsni eruditski i dobro argumentirani i obrazloženi znanstveni materijal.

Problematika »jadranskog iredentizma« na izvjestan način prisutna je u cijelom zreлом razdoblju života patriota, antifašista, pravnik, političara, emigranta, znanstvenika, učenjaka i čovjeka profinjene umjetničke prirode, profesora i akademika, doktora Dragovana Šepića. Akademik Šepić nije samo proučavatelj i tumač historije, on je i njezin protagonist. Jadransko pitanje uklapalo se u njegove mladalačke vizije, politička nastojanja i zrela studiozna istraživanja i znanstvena tumačenja ne samo jadranskog i istarskog već i južnoslavenskog/jugo-

slavenskog pitanja uopće; ono je prisutno i u njegovim današnjim naporima da — unatoč poodmakloj životnoj dobi i narušenom zdravlju — upravo knjigom o političkim odnosima vezanim za jadranski prostor¹ okruni svoj znanstveni opus.

U Šepićevim su tekstovima jasno markirane dvije osnovne crte interpretacije: a) istraživanje bitnih odrednica talijanskog iredentizma; b) proučavanje najreprezentativnijeg i najamblematičnijeg dijela o »jadranskom iredentizmu« — istoimene knjige Angela Vivantea.

Proučavajući »jadranski iredentizam« i Vivanteovo djelo o njemu Šepić je zapravo retrospektivno uranjao u svijet svojih osobnih preokupacija, angažiranja, strepnja i nadanja... Ponikao u pokrajini koja je bila jedan od glavnih »objekata« iredentističkih posizanja, Šepić je od ranih dana svojeg ljudskog i intelektualnog sazrijevanja nosio u sebi nacionalno-politički i socijalno-oslobodilački kompleks »Julijske krajine« i nastojao vlastitim snagama i entuzijazmom mladosti poduzeti korake za poboljšavanje uvjeta civilizacijskoga suživota na tom uzburkanom geopolitičkom prostoru.

Šepićeve interpretacije iredentizma predstavljaju znanstvenu obradu jednog razdoblja i jednog političkog, nacionalnog, strateškog, društveno-ekonomskog i kulturnog fenomena koji je veoma dugo, osim rijetkih iznimaka, bio predmet političkih/politikanskih izvrtanja i publicističke površnosti. Još uvijek nije napisana objektivna monografijska studija o iredentizmu i njegovim posljedicama na talijansku, austrijsku, južnoslavensku/jugoslavensku politiku, na društveni razvoj i međunacionalne odnose u graničnom području između slavenskog, romanskog i germanskog svijeta. Nekoliko radova akademika Šepića² predstavlja u znanstvenom pogledu dosad jedini pokušaj sintetičkog definiranja te važne pojave.

Šepić je dobro uočio da se u talijanskoj historijskoj znanosti i publicistici iredentistički fenomen svodi na uže razdoblje povijesti Italije (približno od »Risorgimenta« do konca prvoga svjetskoga rata), da je vezan najvećim dijelom za talijansko-austrijske odnose, Parišku mirovnu konferenciju 1919—20 i diplomatske pregovore u jugoslavensko-talijanskoj granici, ali je upozorio i na žilavi kontinuitet ideja iredentizma, posebice u doba fašizma, u razdoblju poslije drugoga svjetskoga rata, pa i u novije vrijeme. A upravo je taj »iredentizam prve polovice XX« i kasnijeg razdoblja slabo istražen i često prešućivan. Šepić je senzibilitetom vrsnog historičara političke historije, dobro

¹ Izjava samog D. Šepića u razgovoru s autorom ovog priloga,

² Dragovan Šepić, *Angelo Vivante i talijanski iredentizam na Jadranu*, Zbornik Historijskog instituta JAZU 5, Zagreb 1963, 89—105; isti; *Transformacije iredentizma*, Istra XII, 6, Pula 1974, 9—17; isti *Talijanski iredentizam na Jadranu, Konstante i transformacije*, Casopis za suvremenu povijest VII, 1, Zagreb 1975, 5—31; isti, *Gli Slavi del Sud e l'iredentismo adriatico*, Rivista di Studi Politici Internazionali XLVII, 2 Firenze 1980, 237—245.

uočio »dugo trajanje« iredentizma pa će god. 1975, u vezi s novom krizom talijansko-jugoslavenskih odnosa koja je izbila zbog postavljanja ploča na jugoslavenskoj strani granice, napisati temeljitu i argumentiranu raspravu o talijanskom iredentizmu na Jadranu.³ Zanimljive su i za historiografiju veoma značajne teze koje je Šepić pri tom iznio, tim više što ni u talijanskoj ni u našoj znanosti nema sustavnih analiza iredentističkog pokreta, prikaza društvenih prilika u kojima je on nastao i razvijao se, nema radova o političkim koncepcijama i ličnostima koje su ih zastupale...

Iako se u svojem prilogu Šepić ogradio od, kako sâm kaže, »pretenzija da popuni praznine koje se osjećaju u historiografiji o iredentističkom pokretu«, ipak je taj rad ne samo nabijen podacima već i koncipiran kao svojevrsni eruditski i dobro argumentiran i obrazložen uvod u tu kompleksnu erudmatiku. U tom je smislu karakterističan podnaslov rasprave — »Konstante i transformacije« — kao i postupak interpretacije: autor je na samo 26 stranica sažeo glavne odrednice i temeljne sastavnice toga pokreta talijanske građanske klase — od ideje da se ujedinjenoj Italiji priključe »neoslobođene zemlje« (terre irredente) god. 1866, preko rađanja naziva »iredentizam«, Mazzinijevih i Cavourovih političkih programa do pogleda i bučnih kampanja tršćanskih i istarskih ideologa P. Valussija, C. Combija, S. Bonfiglia... Šepić usporedno prati zbivanja u Italiji, Austro-Ugarskoj (osobito u Trstu i Istri), pa i u Evropi uopće, slijedeći kromologiju političkih tokova i preobrazbi od druge polovice XIX. stoljeća do spomenute krize jugoslavensko-talijanskih odnosa god. 1974. Tezama o »konstantama i preobrazbama«, o »dugom trajanju« i širokom geopolitičkom kontekstu iredentizma prof. Šepić dao je svoj originalni doprinos i postavio temelj daljem proučavanju te pojave, itako sudbonosno važne za povijest južnoslavenskih naroda, Italije i srednje Evrope.

Priloge povijesti iredentizma dopunjuje veoma dobro napisan, znanstveno punokrvan i vitalan članak o Angelu Vivanteu,⁴ tršćanskom publicistu i historičaru, socijalistu, nesretniku hereditarno opterećenom ludilom, samoubojici i vizionaru, čije djelo »Irredintismo adriatico« (izašlo 1912)⁵ odolijeva zubu vremena i prkosi političkim promjenama već gotovo sedam desetljeća. Šepićeve su teze, nesumnjivo, izvorne, nastale u konfrontaciji i interakciji s proučavanjem dokumenata i vlastitim proživljavanjima jedne od akutnih faza iredentizma, dakle rezultat znanstvenog i ljudskog angažmana. Na stranicama ugledne edicije Jugoslavenske akademije Šepić je u kraćem, ali veoma sadržajnom tekstu izložio Vivanteove teze — da je fenomen slavenskih preporoda, bar u njegovom osnovnom mehanizmu, posljedica raz-

³ D. Šepić, *Talijanski iredentizam*, n. dj.

⁴ D. Šepić, *Angelo Vivante*, n. dj.

⁵ O izdanjima knjige, prijevodima i bibliografskim podacima usp. u spomenutoj Šepićevoj studiji (n. dj., 90 i dalje).

voja kapitalizma«, da je širenje tršćanskog »Hinterlanda« otrgnulo slavenske seljake od zemlje, privuklo ih u grad i pretvorilo u građane, obrtnike, trgovce i posjednike, no teze o ulozu Habsburške Monarhije i slavenskih naroda itd. — slijedi nit njegove materijalističke interpretacije, pronalazi i navodi u tekstu njegove ključne riječi i ideje vodilje. Nepogrešivim instinktom lucidnog-historičara pogađa u samu suštinu teksta, upire pogled u najvitalnije Vivanteove postavke i traga za njihovom genezom. Proučavajući korijene Vivanteovih ideja Šepić se retrospektivno vraća do stajališta poznatog arheologa i historičara Pietra Kandlera i tzv. »tršćanske austrofilске historiografije«, ulazi u objašnjavanje političko-ideološke atmosfere onog doba i prati njezine preobrazbe od Otta Bauera do Antonia Labriole, od Leonide Bissolattija i Gaetama Salveminija, sve do Scipia Slatapera, Gianija Stuparicha, Ruggiera Faura-Timeusa, Carla Schiffreera... U zgnusnom znanstvenom traktatu Šepić je iznio sumarne opaske na Vivanteovu raspravu i na Vivanteove kritičare. Središnji je problem toga razmatranja ocjena vitalnosti Vivanteovih teza i objašnjenja povijesnih, političkih, ekonomskih i nacionalnih problema Julijske Venecije. Dok, primjerice, Carlo Schiffrer smatra da je knjiga »Irredintismo adriatico« samo historijski dokument o vremenu u kojem je nastala i da ga je dalji tok povijesti u potpunosti demantirao jer »projicira u prošlost nit koji ne odgovara historijskoj stvarnosti«, Šepić s pravom upozorava da se ne mogu osporiti »točnost Vivanteova prikaza o razvoju iredentizma u Istri i Italiji i njegove ocjene nejasnosti i kontradiktornosti tog pokreta, kao i besperspektivnosti u kojoj se nalazio krajem prošlog i početkom ovog stoljeća«. Po Šepiću Vivante je veoma dobro uočio probleme koji su uvjetovali razvoj političkih doktrina pa »kasnije studije nisu mogle opovrgnuti njegovu osnovnu tezu o ovisnosti tršćanske luke o hinterlandu...« Vivante je, navodi dalje Šepić, »prvi Talijan koji je naučno obradio historiju nacionalnih odnosa u Julijskoj krajini. Njegov istraživački rad na tom polju, iako otežan zbog njegova nepoznavanja hrvatskog i slovenskog jezika, bio je pionirski ne samo za talijansku već i za našu historiografiju.⁶ Tršćanski je historičar ispravio mnoge predrasude, pogrešne, ali i zlonamjerne tvrdnje, a povijesni razvoj nacionalnih odnosa temeljio na ekonomskim uvjetima života i klasnom suprotstavljanju grupacija koje sudjeluju u preporodnim pokretima. Šepić dobro uočava činjenicu da je Vivante »odgojen u školi austromarksizma i pod utjecajem tada dominantnih socijalističkih koncepcija (...)«, pa je, »kao i ostali austromarksisti vodio računa samo o materijalnim uvjetima i o mehanički shvaćenim 'suprotnim silama' u borbi, zapostavljajući iracionalne, emotivne i idejne elemente koji su bili tako jaki u nacionalnim težnjama za slobodom, nezavisnošću i ujedinje-

⁶ Carlo Schiffrer, *Le origini dell' irredentismo triestino* (1813—1860), Udine 1978, 158 (Šepić se služio izdanjem iz god. 1937).

⁷ D. Šepić, Angelo Vivante, n. dj., 103—104.

njem.«⁸ Stoga je, zaključuje Šepić, »proučavanje poglavlja njegove knjige »O nacionalnom faktoru« još uvijek neophodno potrebno za upoznavanje tog perioda istarske povijesti.»⁹

I poslije 26 godina od objavljivanja Šepićeve rasprave njegova je ocjena točna i poticajna; ona nije samo puki kritički osvrt na pročitano djelo već sadrži postavke koje će u našoj historografiji tek u novije vrijeme dobiti tretman koji im po važnosti pripada.

Na žalost, Šepić je ostao ne samo posljednji već dosad i jedini hrvatski historičar koji je posvetio veću pažnju čitanju i komentiranju Vivanteova djela. Njegov rafinirani sluh za povijesne probleme došao je do izražaja i u zalaganju da se u hrvatskom prijevodu objavi »roman s tezom« Enza Bettize, »Il fantasma di Trieste« (izd. Longanesi, Milano 1958)¹⁰ u kojem, kako Šepić piše u pogovoru, »odjekuju ideje tršćanskog socijaldemokrata Angela Vivantea i njegova Jadranskog iredentizma«.¹¹ Naši proučavatelji Ottocenta i narodnog preporoda nisu se, međutim, detaljnije osvrtni na »Jadranski iredentizam« i njegovog vidovitog senzibilnog i nesretnog autora. U međuvremenu je (god. 1984.) na talijanskoj strani izašlo još jedno izdanje tog djela s iscrpnim i studioznim pogovorom historičara Elia Apiha,¹² dok je prošle godine ugledala svjetlo dana smiona i sugestivna analitička rasprava ekonomskog historičara Camilla Danea, »Il fantasma di Angelo Vivante«.¹³ U nas se na te knjige još nitko nije osvrnuo! Apih i Daneo pročitani su Vivanteovo djelo novom i modernom optikom, dopunili svoja razmatranja novim istraživanjima i ukazali na žive poruke koje diraju u senzibilitet našeg vremena. I Apih i Daneo posvećuju pažnju utjecaju Gaetana Salveminija, poznatog historičara, političara i antifašista, na Vivantea i navode tvrdnju, preuzetu od tršćanskog historičara, da je »Salvemini duhovni otac ideja sadržanih u »Jadranskom iredentizmu«.¹⁴ Taj je podatak, nesumnjivo, zanimljiv i prof. Šepiću jer su za Salveminija vezane i neke epizode iz njegova života.¹⁵ Apih smatra da bi Vivanteovo djelo i njegove ideje valjalo razmotriti izvan uskog lokalističkog horizonta, što dosad nije bio slučaj, i smijestiti ih u evropsku kulturu onog doba. Osim toga, Vivanteove ideje čine još i danas dio razmatranja o suživotu etnički/nacionalno divergentnog svijeta u ovom graničnom području.¹⁶ U mnogim tvrdnjama Apiha i Danea nalazimo

⁸ Isto, 102.

⁹ Isto, 104.

¹⁰ Enzo Bettiza, *Tršćanski fantom*, Zagreb 1965.

¹¹ Dragovan Šepić, *Bilješke o piscu*, n. dj., 412.

¹² Angelo Vivante, *Irredentismo adriatico. Con uno studio di Elio Apih, La genesi di »Irredentismo adriatico«*, Trieste, 1984.

¹³ Camillo Daneo, *Il fantasma di Angelo Vivante*, Trieste 1988.

¹⁴ E. Apih, *La genesi*, n. dj., 268 i passim; C. Daneo, n. dj. 15 i dalje

¹⁵ O tome je predviđeno i posebno izlaganje na ovome skupu.

¹⁶ E. Apih, *La genesi*, n. dj., 312

— drugačijim vokabularom izrečene — misli koje je prije gotovo tri desetljeća, čitajući Vivantea, uočio i Dragovan Šepić.

Parafrizirajući sintagmu Hansa-Ditera Manna s naslovne stranice njegove studije o Lucieru Febvreu¹⁷ smatram da mogu za gotovo čitav historiografski opus akademika profesora doktora Dragovana Šepića ustvrditi da predstavlja »živu misao naše historijske znanosti«.

Summary

VIEWS OF D. ŠEPIĆ CONCERNING THE ADRIATIC IRREDENTA

The views of D. Šepić concerning the Adriatic irredenta can be separated into two significant mainstreams: the examination of the major characteristics of the Italian irredenta and the study of the most representative and the most significant work on the Adriatic irredenta — the book of Angelo Vivanti. Within these border — lines we can notice that the work of D. Šepić contains such ideas which will occupy the Yugoslav historiographer's attention only in the recent past as should be the issue due to its significance. With an unmistakable instinct of a lucid historiographer Šepić aims at the very core of the problem, he points out the most vital processes and searching for their genesis he produces works full of necessary details, compiled in the way of a true erudite and presents us with justly argued scientific material.

¹⁷ Hans-Dieter Mann, Lucien Febvre: *La pensée vivante d'un historien*, Paris 1971.